

УДК 37.013.79

Валентина САГУЙЧЕНКО**АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

Проаналізовано аксіологічні аспекти післядипломної педагогічної освіти та подальші тенденції її розвитку. Звернуто увагу на роль особистості педагога і керівника загальноосвітнього навчального закладу на загальний результат реформування освіти. В статті розглядається поняття “випереджаюча професійна освіта”. Показано, що післядипломна освіта має справу із сформованими особистостями, які одержують у системі післядипломної освіти імпульси для свого подальшого розвитку. Звернуто увагу на роль випереджаючої освіти у сучасному світі.

Ключові слова: філософія освіти, післядипломна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Зміна усталених ідеологічних орієнтирів, відмова від звичних конструктів, аксіологічна дезорганізація освітньої сфери сприяли тому, що сучасне покоління учнів і педагогів не має остаточно визначеної й несуперечливої духовно-ціннісної ідентифікації. Вони не завжди здатні протистояти сучасним викликам. У таких умовах зростає вплив особистості педагога і керівника загальноосвітнього навчального закладу, які сьогодні у центрі уваги реформування освіти, на загальний результат реформування. Тому й система їхньої підготовки в закладах післядипломної освіти вимагає подальшого вдосконалення у складних сучасних соціокультурних умовах, що дають можливість вченим називати наше суспільство суспільством ризику. Необхідність врахування соціокультурних контекстів у системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема співпраці широких верств суспільства, в тому числі релігійних конфесій, з освітньою сферою, є одним із важливих напрямків удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти за концепцією випереджаючої освіти для сталого розвитку. Незважаючи на наявні наукові розвідки у сфері філософсько-освітніх та педагогічних досліджень інноваційного потенціалу післядипломної педагогічної освіти, проблема її системного аналізу у сучасних соціокультурних контекстах на сьогодні не вирішена. Недосконалість теоретичних обґрунтувань та практичних рекомендацій щодо впровадження інновацій в навчально-виховний процес освітньої галузі в Україні також потребує розв’язання. Передусім, це стосується вдосконалення нормативно-правового забезпечення з питань демократизації, заохочування до інновацій та впровадження інновацій загальноосвітніми навчальними закладами, орієнтації на виконання замовлення не лише держави, а й учнівської та батьківської громади, місцевої громади,

модернізації змісту, форм і методів підготовки педагогів та керівників шкіл до роботи у складних соціокультурних умовах. Потребує подальшого розроблення компетентнісний підхід підготовки педагогів та керівників з питань залучення громади до освітньої діяльності, співпраця державних і громадських установ в управлінні освітою та децентралізація в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами на принципах демократизації.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні засади освіти та суперечності освітньої галузі віддзеркалені в роботах В. П. Андрущенко, В. П. Беха, Б. В. Братаніча, С. Ф. Клепка, В. Г. Кременя, М. Д. Култаєвої, В. С. Лутая, М. І. Романенка, І. В. Степаненко в Національній доктрини розвитку освіти в Україні, яка на законодавчому рівні закріпила основні положення щодо стратегії розвитку сучасної системи освіти України у XXI столітті.

Вагомий внесок у дослідження ціннісного становлення особистості здійснили релігійні філософи М. О. Бердяєв, І. О. Ільїн, Г. С. Сковорода, П. Д. Юркевич. Вплив духовних, етичних та культурних цінностей на сучасну освітню галузь досліджували наші вітчизняні філософи Б. В. Братаніч, І. О. Бушман, І. Д. Денисенко, В. В. Кізіма, В. В. Корженко, Н. В. Радіонова, О. В. Садох, І. В. Степаненко. Про важливість екології людини у сучасному суспільстві йдеться у роботах Ю. Д. Бойчука, К. І. Карпенко, О. М. Микитюка. Постійна велика увага до питань становлення високопрофесійних педагогічних кадрів простежується у роботах зарубіжних і вітчизняних науковців. Зарубіжні освітні концепції досліджували М. Д. Култаєва, К. В. Корсак, І. О. Радіонова. Проблеми модернізації педагогічної діяльності розглянуто в роботах В. І. Бондаря, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікової, В. І. Маслової, М. М. Поташника; питання демократизації в закладах загальної середньої освіти розглянуті у працях В. М. Бегея, Є. С. Березняка, В. І. Бочкарьова, Т. І. Шамової, психологічному аспекту педагогічної діяльності присвячені роботи М. Б. Євтуха, Л. М. Карамушки, Н. Л. Коломінського, В. А. Семиченко; принципи, мета та шляхи удосконалення управлінням освітою висвітлено в працях А. І. Адамського, В. І. Бочкарьова, К. В. Корсака, І. Л. Лікарчука, А. І. Пінського; стратегічне управління досліджували І. Ансоф, В. Афанасьєв; гуманна педагогіка пов'язана із видатними вченими: В. Дільтеєм, В. І. Сухомлинським, Ш. Амонашвілі, Я. А. Коменським. Незважаючи на неоднозначне ставлення до технології А. С. Макаренка у молодого покоління вчених, важливо врахувати дієвість його технології виховання й навчання, яка останнім часом має своїх прихильників в країнах Європи, Америки, Японії. На відміну від

вітчизняної теорії і практики управління соціально-педагогічними системами, до яких відноситься і загальноосвітній навчальний заклад, великий досвід розвитку системи освіти має філософія зарубіжної школи, починаючи від Дж. Дьюї до сучасних представників німецької та англо-американської наукових шкіл.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати аксіологічний вимір післядипломної педагогічної освіти протягом усього життя у сучасних соціокультурних контекстах, визначити її функціональний потенціал та тенденції подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження є складовою регіонального проекту “Соціальне партнерство як феномен інноваційного суспільства” та частиною програми науково-дослідної роботи Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за темою “Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку”, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 537 від 19.06.2009. Робота над темою свідчить: найбільш проблемними у колі питань залишаються аспекти життєтворчого імперативу, етики відповідальності, філософії навчального плану, соціальних комунікацій, випереджаючої освіти, на яких є доцільність зупинитися окремо. Сьогодні ми все частіше говоримо про життєтворчий імператив безперервної освіти, який полягає у вимозі постійного саморозвитку особистості та її самореалізації у всіх сферах її життя, в тому числі і професійній. Цей імператив перегукується з головною методологічною настановою філософської антропології, сформульованої О. Ф. Больновим – вимозі розгляду людини у цілісності усього того, що є.

Враховуючи діалогічний підхід в управління післядипломною педагогічною освітою ми повинні підкреслити: взагалі наша сучасна освіта є важливою соціальною комунікацією. У цьому її розумінні допомагають праці Нікласа Лумана. Але хочу також підкреслити, що діалог, який виникає і підтримується в ході управління, потребує також комунікативної компетентності, яка має постійно розвиватися як на управлінському рівні, так і на рівні особистості педагога та управлінських кадрів [3]. Діалог між широкими колами громадськості, в тому числі релігійних конфесій, педагогами, керівниками навчальних закладів постійно вдосконалюється, дає підстави для діючого соціального партнерства. Взаємодія освіти і широких кіл громадськості, в тому числі й представників релігійних конфесій, можлива за умов сприйняття освіти в її антропологічному розумінні, тобто єдності її людинотворчого потенціалу і вчителів як носіїв освітньої культури і представників

активної частини громадянського суспільства. Їх взаємодія є внутрішньою, сутнісно обумовленою. Виділяючи державний і регіональний рівні розвитку післядипломної освіти, важливо не вважати це анахронізмом за умов існування активного і динамічного суспільства, бо розвиток регіонального самоуправління є складовою демократії, в тому числі і в освіті. Єдність державного і регіонального рівнів післядипломної освіти дозволяє конкретизувати її завдання, дає можливість ефективніше підтримувати зв'язок між теорією і практикою. Звертаючись все частіше до категорії філософії навчального плану післядипломної освіти, ми віддаємо перевагу аналітичній і прагматично орієнтованій філософії. У західній традиції ми спираємося на розробки теорії навчального плану в американській філософії освіти (Дьюї та його послідовники), а у вітчизняній – на праці С. Ф. Клепка. Неможливо обійти у післядипломній педагогічній освіті роль етики відповідальності: адже етика відповідальності Г. Йонаса і його послідовників є фундаментом формування нових педагогічних відносин. Отже, у післядипломній педагогічній освіті вона є не тільки предметом для засвоєння, а й життєвим принципом педагогів, дотримання її принципів є показником як особистісної, так і професійної зрілості педагога.

Неможливо сьогодні не згадати педагогічні ризики післядипломної освіти. Серед педагогічних ризиків післядипломної освіти передусім треба назвати необхідність постійного переучування, яка дестабілізує людське буття. Усі педагогічні ризики цієї освіти пов'язані з процедурами селекції знань та орієнтацій, з тим, що вона значною мірою залежить від самоосвіти і самовиховання, від людських якостей педагога, його професійного саморозуміння. Суб'єктивний чинник взагалі відіграє провідну роль у післядипломній педагогічній освіті. Узгодження освітнього і культурного потенціалу особистості з об'єктивними умовами його реалізації завжди породжує низку ризиків різного рівня, серед яких передусім треба назвати ризики, що пов'язані з хибним або неадекватним розумінням ситуативних і перспективних педагогічних завдань. Роль гуманістичної філософії в управлінні післядипломною педагогічною освітою все частіше акцентується у сучасних дослідженнях. Це дає можливість дотримуватися міжпарадигмального підходу у розгляді проблем післядипломної освіти. Гуманітарно-антропологічний напрям сучасної філософської думки можна назвати сучасною гуманістичною філософією. Слід згадати афористичний вислів Ж. П. Сартра: "Екзистенціалізм – це гуманізм".

Останні дослідження дають можливість дотримуватися цієї філософії. Поєднуючи її з гуманістичним змістом прагматизму та аналітичної філософії, дослідження О. І. Адамського, В. І. Бочкарьова,

Г. В. Єльнікової, К. В. Корсака, І. Л. Лікарчука дозволяють виділити філософсько-соціологічний, гуманістичний, особистісний, правовий, синергетичний, розвивальний аспекти, розкрити реалізацію головних демократичних принципів управління навчальними закладами через впровадження державно-громадського управління. Важливо підкреслити: післядипломна освіта має справу із сформованими особистостями, які одержують у системі післядипломної освіти імпульси для свого подальшого розвитку, а сьогодні і для випереджаючої освіти. Само поняття “Випереджаюча професійна освіта”, пов’язана з ним термінологія не мають доки чіткої і досить однозначної визначеності, що веде до різних тлумачень, ускладнює реалізацію ідеї випереджаючої освіти в педагогічній практиці. Системного дослідження проблеми випереджаючої післядипломної педагогічної освіти з точки зору сутнісних характеристик, їх дії, умов прояву і результативності досі не проводилося. Хоча для цього спонукають якісно новий ідеал характеру значущості особистості педагога і керівника в житті суспільства ризику і неготовність системи післядипломної педагогічної освіти сьогодні до підготовки таких спеціалістів. Викладачі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти розуміють об’єктивну наявність багатоваріантних рішень в усіх сферах педагогічної і управлінської діяльності, але не завжди правильно і своєчасно здійснюють вибір оптимальних стратегій у розвитку вітчизняної освіти. Завдання необхідності прогностичної оцінки наслідків рішень, що приймаються у системі післядипломної педагогічної освіти, розуміння відповідальності за них і недостатній розвиток в процесі професійного утворення гуманістично орієнтованого, прогностичного образу мислення і діяльності усвідомлюють не всі суб’єкти освітньої діяльності.

Незважаючи на перелічені труднощі та протиріччя, сьогодні післядипломна педагогічна освіта може служити прикладом для організації інших форм післядипломної освіти для інших спеціальностей. Саме вона і відповідні педагогічні компетентності є передумовою ефективного встановлення міждисциплінарних зв’язків, в той же час організація самоосвіти педагогічних працівників в системі післядипломної педагогічної освіти залишається найбільш трудно реалізованим практичним завданням. Виникає актуальна потреба у нових формах, методах, технологіях, критеріях взаємодії з педагогічними кадрами, які б допомагали та спонукали педагогів до самостійного сприйняття необхідності удосконалення та мотивованого підвищення своєї професійної компетенції. Найчастіше це відбувається через роботу у відповідних методичних об’єднаннях педагогічних працівників, творчих групах,

педагогічних майстернях, тренінгах, семінарах, практикумах, конференціях. Починають працювати секції педагогів з етики, християнської етики та культури.

До цього можна додати, що нові тенденції соціокультурних контекстів, конфронтація з ними або сприйняття цих нових обставин, сприяє тому, що відносно швидко, але не просто, змінюються певні інтереси, формується вже в іншому новому аспекті ціннісна картина своєї власної особистості, її місця в житті, в професійній діяльності, обмірковуються нові орієнтири та траєкторії розвитку життєвого успіху та професійної педагогічної кар'єри [1]. Базова філософська підготовка педагогічних кадрів здійснюється у педуніверситетах. А сьогодні педагог вимушений творчо застосовувати філософські знання у практичній площині і займатися філософською самоосвітою, використовуючи для цього можливості дистанційної освіти. До цього можна додати, що зміна філософської підготовки педагогів і керівників навчальних закладів є необхідністю, що викликана певними протиріччями сучасного суспільства [3]. Головним є суттєве протиріччя між соціальним, моральним характером освіти та антисоціальним, бездуховним ринком, існуючою сферою послуг, сучасними засобами масової інформації. Молодь спостерігає за зростаючим розривом між багатими та бідними. Після батьківського затишку, рідного навчального закладу, роботи (найчастіше у державному секторі) молода людина опиняється у складній ситуації щодо вибору та реагування на події на вулиці, в транспорті, у сфері розваг. А там вже інша атмосфера з іншими цінностями. Дослідники пропонують замислитися над аксіологічним виміром сучасної освіти [2].

Суттєві застереження щодо ідеалізації та обґрунтування необхідності врахування суперечностей, конфліктів, ризиків висувають також численні дослідники: Ю. Д. Бойчук, І. Д. Денисенко, К. І. Карпенко, С. Ф. Клепко, В. В. Корженко, М. Д. Култаєва, О. М. Микитюк, І. О. Радіонова, Н. В. Радіонова, О. В. Садоха, І. В. Степаненко. Важливо підкреслити, що сьогодні німецька еволюційна педагогіка критикує як авторитарне так і вільне виховання. Захоплення антиавторитарним вихованням поступилося місцем виваженій виховній практиці, характерною рисою якої є культура щодо вільного вибору і певної свободи. Тут є простір для сучасного керівника закладу вже з новою філософією освіти. Дослідження В. П. Андрущенка, В. В. Платонова, К. Р. Поппера свідчать про посилення тривожних симптомів того, що людина і суспільство в цілому часто не усвідомлюють необхідність такого образу мислення і дії, а це відгукнеться можливими руйнівними наслідками на мікро- і макрорівнях різних сфер життєдіяльності. Багато в чому це

є наслідком орієнтації педагогічної професійної освіти на формування духовного світу педагогів як вузьких фахівців, а не як творчої особистості, її світоглядів, нерозуміння своєї ролі і місця в соціумі, майбутніх наслідків своєї діяльності.

У зв'язку з цим потрібно знаходження шляхів зміни філософії навчального плану професійної педагогічної освіти, виведення її на інший якісний рівень на основі значного розширення рамок розгляду і вирішення проблем освіти з позицій усього комплексу наук про людину, про шляхи розвитку її як об'єкта і суб'єкта дії. Дистанційна освіта у проблемному полі безперервної освіти потребує окремого спеціального дослідження. В розвинених країнах, де вже діють численні центри комп'ютерного навчання, підтверджена і його чисто практична ефективність – з точки зору швидкого оволодіння навчальними програмами та професійними знаннями і навичками. Проте все ж є багато питань, які потребують подальших досліджень, адже дистанційне навчання позбавляє учня різностороннього соціокультурного та педагогічного впливу і цим прирікає на однобокий інтровертивний розвиток, по суті – відчуження від соціуму. Сьогодні проводяться певні дослідження з цього питання [4]. Насторожує звичка молодого покоління працювати за певними алгоритмами, швидко засвоївши сучасні технічні засоби. Інша проблема – залежність від комп'ютерних технологій, дослідження з цього питання також проводяться у нашому регіоні. Є певні проблеми в системі навчання педагогів старшого віку, які часто негативно ставляться до сучасної комп'ютерної техніки. Комплекс цих проблем потребує також системного розгляду [5].

Можна зауважити, що післядипломна освіта передбачає певну деконтекстуалізацію для того, щоб педагоги змогли вийти за межі рутинної повсякденності і ситуативної обумовленості на більш високий рівень розуміння призначення і пов'язаних з ним освітніх та управлінських завдань. Вибір за вчителем. Конструкт освіти протягом усього життя набув тривіальності, але переважно як необхідність освіти у навчальному закладі чи з потреб. У системі післядипломної педагогічної освіти саме першим кроком пропонується філософсько-антропологічне обґрунтування конструкту, виходячи з потреб саморозвитку людини і її індивідуальності для збереження людського. Ця думка повинна бути наскрізною у подальших дослідженнях системи післядипломної освіти. Важливо поєднати післядипломну освіту із життєвими траєкторіями розвитку особистості педагогічного працівника. Хотілося б звернути увагу на інноваційну діяльність у роботі педагогічних працівників: сьогодні вона актуальна, але при цьому необхідно враховувати її амбівалентність за багатьма показниками [6; 7].

Висновки. Враховуючи аксіологічний вимір освіти, важливість системного аналізу щодо тенденцій подальшого розвитку сучасної системи післядипломної педагогічної освіти та практичної підтримки освітніх реформ громадськістю, виявлені у дослідженні тенденції можуть бути основою для подальшої розробки проблем, що пов'язані з філософським осмисленням майбутнього вітчизняної освіти, для розробки тематичних спецкурсів, для підготовки педагогів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів як освітніх філософів на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної освіти, для викладачів курсу “Етика” та “Християнська етика”, для роботи з широкими колами громадськості, в тому числі і релігійних конфесій, в регіональних Центрах з розвитку громадських організацій, для становлення соціального партнерства, в тому числі соціального партнерства між державою, релігійними конфесіями, суспільством у сфері освіти, що допоможе ліквідувати у свідомості людей морально-правову роздвоєність. Результати дослідження можуть використовуватися для визначення суттєвих змін у стратегії розвитку освітньої галузі на регіональному та державному рівні, допоможуть вони в організації освітньої діяльності як цілісного процесу освіти особистості протягом усього життя, у тому числі використовуючи повною мірою систему післядипломної педагогічної освіти за концепцією випереджаючої освіти для сталого розвитку.

Працюючи за новими сучасними технологіями, не будемо забувати і про морально-етичну складову системи післядипломної педагогічної освіти. Адже у 2011–2012 навчальному році вперше проведено на державному рівні конкурси “Учитель року” у номінації “Етика” та “Християнська етика”. Є доручення Адміністрації Президента України від 19.03.2012 № 24-01-150 “Про відзначення в Україні 1025-річчя хрещення Київської Русі”. Сьогодні нашому суспільству дається можливість вирішувати складні питання у площині співвідношення світської та релігійної культур і їх місця в сучасній освітній сфері.

Література

1. Братаніч Б. В. Маркетинг в освіті як предмет філософського аналізу : дис. ... докт. філос. наук : 09.00.10 / Борис Володимирович Братаніч ; АПН України ; Інститут вищої освіти. – К., 2006. – 418 с.
2. Култаєва М. Д. Аксиологический конструктивизм, или кое-что об опыте переоценки всех прежних ценностей / М. Д. Култаева // Sofia. Журнал философов славянских стран. – Жешув (Польша). – 2005. – № 5. – С. 31–39.
3. Радіонова Н. В. Філософське спілкування у контексті проблем удосконалення освіти / Н. В. Радіонова // Философские проблемы гуманитаризации высшего образования. – Сумы–Бердянск, 2002. – С. 112–114.

4. Романенко М. І., Братаніч Б. В. Філософсько-освітні та практичні аспекти взаємодії освіти та православної церкви / М. І. Романенко, Б. В. Братаніч // Християнська педагогіка в духовно-ціннісній парадигмі сучасної освіти: проблеми філософсько-богословської інтерпретації : матеріали обласної науково-методичної конф. / за заг. ред. В. Г. Вікторова – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. – С. 105–109.
  5. Степаненко І. В. Життєва компетентність особистості : філософсько-антропологічний та соціокультурний виміри / І. В. Степаненко, М. Д. Степаненко. – Харків : ХДУХТ, 2011. – 220 с.
  6. Karl R. Popper. Hrsg. Von Herbert Keuth. Vermutungen und Widerlegungen : das Wachstum der wissenschaftlichen Erkenntnis / Popper. Karl R. Hrsg. Von Herbert Keuth. – Tübingen : Mohr Siebeck, 2009. – 694 s.
  7. Michael Winterhoff In Zusammenarbeit mit Carsten Tergast Lasst Kinder wieder Kinder sein! Oder : die Rückkehr zur Intuition / Winterhoff Michael In Zusammenarbeit mit Tergast Carsten – [Rheda-Wiedenbrück ; Gütersloh] : RM-Buch-und-Medien-Vertrieb [u.a.], 2012. – 205 s.
- Отримано 30.01.2013

Summary

Saguychenko Valentina. Axiological dimension of postgraduate education.

In this article analyzed the axiological aspects of postgraduate teacher education and future development trends. Attention to the role of the individual teacher and the head of an educational institution on the overall result of education reform. In the article the concept of “proactive professional education”. Shown that postgraduate education is dealing with formed personalities who obtained post-graduate education impulses for further development. Attention to the role ahead of education in today’s world.

Keywords: *philosophy of education, postgraduate teacher education.*

УДК 101.9:159.923

Галина СУХОДУБОВА

САМОРОЗУМІННЯ

ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкривається роль розуміння і саморозуміння у діяльності людини, показані філософські і загально психологічні підходи до вивчення генези саморозуміння, розглядаються гносеологічні особливості рефлексії як когнітивної складової процесу самопізнання та ідентифікація як один з механізмів саморозуміння та самосвідомості.

Ключові слова: *свідомість, самосвідомість, самопізнання, “Я-концепція”, саморозуміння, ідентифікація та самоідентифікація, рефлексія та саморефлексія.*

Постановка проблеми. Актуальність даної проблеми зумовлена кардинальними змінами в житті людей нашого суспільства в останній час. Залишилися в минулому такі поняття як стабільність існування що